

PROBLEMI SODOBNE DRUŽBE

ODMEVI NA OKTOBRske DOGODKE NA POLJSKEM

Konec novembra je bil v glasilu vzhodno nemške komunistične stranke »Neues Deutschland« objavljen članek z naslovom »Proti pačenju marksizma-leninizma in proti rušenju enotnosti v delavskem gibanju«, ki ga je napisal član strankinega centralnega komiteja in glavni urednik Hermann Axen. V članku komentira Axen oktobrske spremembe v političnem življenju Poljske in zavrača nekatere ocene poljskega tiska o njih pomenu. Do podpisa sovjetsko-poljske deklaracije v Moskvi se je tisk komunističnih strank v glavnem omejeval le na kratka in suhoparna poročila o dogodkih na Poljskem. V zadnjem času pa se javljajo v tem tisku tudi polemike in komentarji, ki na prvi pogled kažejo pripravljenost za diskusijo o nekaterih perečih problemih socializma in socialistične graditve. Taka pripravljenost bi bila gotovo pozitivna, saj je strpna in stvarna razprava o vprašanih, ki jih je postavil na dnevni red sodobni socialistični razvoj edino uspešna pot, ki lahko pomaga pri reševanju ostrih protislovij v današnjem svetu.

Toda če prebiramo članke, kakršen je ta, se ni mogoče znebiti vtisa, da je pripravljenost samo navidezna, da ta tisk v resnici ni pripravljen priznati niti najosnovnejših dejstev, ki so povsem očitna, in da se za argumenti in trditvami skriva težnja, braniti staro stalinistično politiko z novo frazeologijo in z novimi gesli. Axen se v svojem članku zelo obzirno dotika poljskih dogodkov in jih ocenjuje kot ne posebno pomembne korektive političnih napak v polpretekli zgodovini poljske delavske stranke. Veliko nevarnost pa vidi v precejevanju oktobrskih dogodkov in v ocenah poljskega tiska, po katerih je bil VIII. plenum poljske delavske stranke revolucionaren prelom s stalinizmom na Poljskem. Spušča se v polemiko s poljsko publicistko Edo Werfel, ki je v časopisu »Przegląd kulturalny« zapisala, da je bil oktobrski plenum revolucija v političnem življenju Poljske. »Revolucijo sta izvršila sovjetska armada, ko je leta 1945 osvobodila Poljsko, in revolucionarno osvobodilni pokret poljskega ljudstva,« piše Axen. »Mi sicer razumemo trpke občutke poljskih tovarišev zaradi napak in tragičnih posledic kulta osebnosti in zaradi napak v sovjetsko-poljskih odnosih. Toda Werflova vidi samo napake in ustvarja iz teh napak sistem, ki ga imenuje stalinizem. Komunistično partijo Sovjetske zveze in z njo bratske komunistične partije je vodil marksizem-leninizem ne samo za Leninovega življenja, temveč tudi po njegovi smrti pod vodstvom CK KP Sovjetske zveze s tov. Stalinom na čelu. Kdor uporablja takšno buržoazno terminologijo kot stalinizem, poskuša — toda zaman — zanikati veliko zmago mednarodnega delavskega gibanja. Pojem stalinizem je iz arzenala imperialistične propagande...« Ko je tako kritiko stalinizma v poljskem delavskem gibanju ožigosal kot imperialistično propagando, polemizira Axen še s trditvijo, da bodo samo tiste komunistične stranke, ki bodo razumele, da je stalinistično razdobje pri kraju, imele izgleda, da se spremene v resnično komunistične stranke. Takšno stališče zavrača Axen ogorčeno kot nedopustno vmešavanje v notranje zadeve drugih dežel, kot poizkus rušenja enotnosti mednarodnega delavskega gibanja in poizkus, da se poljska pot v socializem vsili drugim strankam kot edina modrost.

Gotovo je znak slabosti, da se stalinizem pred udarci, ki so mu jih v socialističnem svetu od leta 1945 dalje prizadejali dogodki, v katerih so nastale spremembe na Poljskem in Madžarskem zadnji člen, skuša braniti v imenu načel, ki jih je še do nedavnega ogorčeno napadal. Značilno za te in podobne polemike pa je zlasti to, da skuša stalinistični tisk zmanjšati pomen poljskih dogodkov in pred svojimi pristaši prikriti pravo vsebino družbenih in političnih procesov na Poljskem. Za ideološke razlike, ki so se pojavile med poljsko in drugimi komunističnimi strankami, naj bi bili odgovorni novinarji, publicisti in intelektualci, ki s svojo »buržoazno terminologijo« in pojmi iz »imperialistične propagande« vnašajo zmedo v delavsko gibanje. V resnici pa se za takim pisanjem skriva mnogo več kot samo nezaznavanje zadnjih političnih dogodkov. V tem se skriva nezaupanje do preprostih ljudi in strah, da bi prišla na dan vsa resnica, strah za birokratski položaj in bojazen pred kritiko lastnih množic.

V progresivnem svetu je bil oktobrski plenum poljske delavske stranke ocenjen kot veliko in pogumno dejanje v današnjem boju za demokracijo in socializem. Z zmago demokratičnih koncepcij na oktobrskem plenumu je bilo zaključeno razdobje osmih let v političnem življenju Poljske, v katerem je birokratska in stalinistična politika spričo odpora demokratičnih poljskih množic doživela poraz.

Leta 1948, istočasno z napadom na Jugoslavijo, je sovjetsko politično in državno vodstvo stopnjevalo in do skrajnosti zaostriло pritisk v vseh vzhodno-evropskih državah. Cilj te politike je bil gospodarstvo vzhodno-evropskih držav vključiti in podrediti gospodarstvu Sovjetske zveze. S politično likvidacijo nekaterih vidnih voditeljev komunističnih strank so hoteli onemogočiti vsak poizkus odpora proti sovjetski hegemonistični politiki. Z brutalnimi intervencijami v kulturi pa so se hoteli zavarovati pred vsako morebitno manifestacijo odpora na tem področju.

Šestletni gospodarski načrt, ki so ga pripravili poljski gospodarstveniki, je bil leta 1948 odklonjen in predan sovjetskimi ekspertom, ki so ta načrt prilagodili sovjetskemu gospodarstvu. Tako popravljen načrt je predvidel v prvi vrsti naglo naraščanje težke industrije, ki naj bi bila naslonjena na sovjetsko surovinsko zaledje, popolnoma pa je zanemaril razvoj lahke industrije in poljedelstva. Obenem s pripravami na šestletni načrt za razvoj poljskega narodnega gospodarstva se je začel napad na poljskega kmeta z uvedbo obveznega odkupa kmetijskih pridelkov in s politiko prisilnega vključevanja kmetov v zadruge. Sekretar Centralnega komiteja Vladislav Gomulka, ki se s to politikom ni strinjal, ker je pomenila popolno odvisnost od Sovjetske zveze, je bil obtožen za kapitulantsko odstopanje pred kulaki, njegova politika je bila karakterizirana kot nacionalistična in kot rezultat vpliva razrednega sovražnika na partijsko ideologijo. Gomulka in njegovi pristaši so bili odstranjeni iz političnega življenja. Istočasno je partija intervenirala v kulturnem življenju in na kongresu poljskih književnikov leta 1949 v Szczecinu zahtevala od poljskih pisateljev, da podprejo novo partijsko politiko in sprejmejo po vzorcu Sovjetske zveze teorijo socialističnega realizma.

V nekaj letih so se pokazali porazni rezultati gospodarske politike. Zaradi disproporcev med težko in lahko industrijo in zaradi sistematičnega in brezumnega uničevanja kmetijske proizvodnje je nastopilo na trgu veliko pomanjkanje blaga široke potrošnje, cene so se dvignile in življenjski stan-

dard je vsem plastem prebivalstva padel pod predvojni nivo. Leta 1953 je Boleslav Bierut moral javno priznati, da je poljsko gospodarstvo zašlo v krizo in da je postal življenjski standard osnovni problem gospodarske politike. Vlada je s številnimi, mnogokrat popolnoma si nasprotujočimi ukrepi zaman poskušala doseči dvig kmetijske proizvodnje. Z vrsto ukrepov je skušala dvigniti stanje lahke industrije in komunalnega gospodarstva. Toda v osnovi je vztrajala pri postavljeni gospodarski orientaciji in njeni gospodarski ukrepi so ostali brez rezultatov. Propaganda je za gospodarske in vedno večje politične težave zvrčala odgovornost na resnične in izmišljene domače in tuje sovražnike socializma ali pa na nespretne in nesposobne krajevne politične voditelje. Toda zlagana in največkrat zelo neinteligentna propaganda je samo pospešila naraščanje nezadovoljstva in sovraštva, ki se je z neverjetno napetostjo kopičilo v preprostih delovnih ljudeh.

Odpor proti stalinistični politiki je bil na Poljskem večji kot v drugih vzhodno-evropskih državah tako v množicah kot v vrstah delavske stranke. Poljski tisk danes ne zanika, da poljske množice sovjetske armade leta 1945 niso sprejele kot osvobodilno in prijateljsko armado, temveč mnogo bolj, tako zaradi tradicionalnega nerazpoloženja proti Rusiji kot zaradi prizadevanih krivic poljskemu osvobodilnemu gibanju med vojno, kot tujo armado. Tudi v poljski delavski stranki sovjetske težnje po podreditvi niso dobile dovolj trdne opore. Ni bilo namreč še pozabljeno, da je bila poljska komunistična stranka leta 1937 oklevetana in po krivici razpuščena in da je mnogo poljskih revolucionarjev, ki so se pred vojno zatekli v Sovjetsko zvezo, izginilo pod lažnimi obtožbami v sovjetskih ječah in taboriščih. Zaradi tega se je kljub strahovitemu pritisku, kljub izključitvam in aretacijam vzdržalo v delavski stranki demokratično krilo, ki je skozi vse razdobje stalinizacije dajalo birokratski politiki odpor. Temu je tudi pripisati, da preganjanja politično »nezanesljivih« ljudi v stranki in izven nje niso dosegla take tragične ostrine kot v drugih vzhodno-evropskih državah.

Po letu 1954 je sovjetski pritisk zaradi dogodkov v Sovjetski zvezi začel popuščati. Počasi so pričele prihajati do javnega izraza demokratične kritike birokratskega vodstva v političnem, gospodarskem in kulturnem življenju. V tej kritiki, ki je imela svojo oporo v razpoloženju poljskih delavskih in kmečkih množic, je izredno pomembno vlogo igrala poljska inteligenca.

Poljska književnost se je že leta 1953 začela usmerjati k problemom poljskega človeka. Načenjala je moralno problematiko poljske družbe, odpirala številna družbeno-moralna vprašanja, ki jih birokratska propaganda do takrat ni pustila zastavljati, ki pa so mučila tako preprostega človeka kot inteligenta. Literatura se je odvrnila od predpisanega oficialnega optimizma, vnašala je med ljudi moralni nemir, jih krepila v uporu proti popačenim človeškim odnosom in jih usmerjala k humanističnim in socialističnim idealom. Čeprav njena umetniška vrednost ni bila visoko pomembna, je vendar ta književnost odigrala ogromno vlogo v formiranju ljudskega mišljenja.

Po XX. kongresu je postalo ozračje za kritiko in razpravo o vseh vprašanih družbenega življenja še bolj ugodno. Poljsko je zajel tok vsesplošne diskusije, popustila je zadržanost v odnosih in napetost, v kateri mora človek neprestano razmišljati o posledicah svojih izjav. Časopisi, književne in strokovne revije so postale v polni meri odraz politične in duhovne razgibanosti in so prinašale razprave in polemike o aktualnih družbenih, gospodarskih in

političnih problemih. Poljski književniki in drugi izobraženci so postali predvsem publicisti, čeprav na škodo svojega književnega ali strokovnega dela. To je bila oblika borbe za osnovne demokratične zahteve poljskega socialističnega gibanja. V tej diskusiji in polemiki je poljska publicistika, kot je kasneje pisala »Tribuna ludu«, formulirala teze in politične misli, ki so kasneje zmagale na VIII. plenumu.

Poznanjske demonstracije, ki so zgovorno izpričale osovraženost birokratske stalinistične politike in njenih nosilcev in zagovornikov, so postale za demokratično krilo v stranki zadnji znak, da je treba napraviti oster prelom s preteklostjo, pošteno ljudem povedati vso resnico o preteklem razdobju in pogumno sprejeti demokratične zahteve ljudskih množic. Poljska delavska stranka je izgubljala zaupanje, zlasti ko tudi VII. plenum ni dal jasnih odgovorov na zastavljena vprašanja. Kritika sistema birokratskega centralizma pa je naraščala in ljudska potrpežljivost je šla h kraju. V tej vedno ostrejši politični krizi so se začeli konsolidirati birokratski elementi pod geslom, da so na delu protisocialistični elementi in da dogodki, kot so bili poznanjski, ne ogražajo birokratskega vodstva, temveč socializem sploh.

Na oktobrskem plenumu ni bil mogoč več noben kompromis s preteklostjo. V referatu Vladislava Gomulke in v sklepih je bila jasno načrtana nova politična smer. Bistvena za to smer je demokratizacija vsega javnega življenja, nacionalna neodvisnost in suverenost. Ljudje so dobili zopet zaupanje in dali so polno podporo novemu vodstvu in novi politiki. »Pokazalo se je, da je mogoče, da postane ves narod enoten, ves delavski razred in vsa stranka, kadar raste ta enotnost na poštenju, resnici in pogumu, kadar govore vsi resnico in kadar so vsi odločeni, da to resnico branijo,« je zapisal o oktobrskih dneh v »Życie literackie« poljski književnik Andrej Braun.

Konservativne sile, ki še vedno terjajo zase monopol na socializem, skušajo zmanjševati pomen poljskih dogodkov in začenjajo brezplodne razprave o tem, ali je bila na Poljskem v oktobru revolucija ali ne, ter obtožujejo inteligenco, da vnaša idejno zmedo v delavsko gibanje. Toda ni mogoče spremeniti dejstva, da je poljska inteligenca šla z vsem revolucionarnim žarom v boj proti birokratizmu, za demokratične in ljudske zahteve, da je bila v vsem revolucionarnem procesu, katerega zaključek so bili oktobrski dogodki, ob strani poljskega ljudstva, medtem ko je revolucionarni val z ogorčenjem in sovraštvom neusmiljeno odplaval tiste, ki so toliko let zahtevali zase monopol ljudskih voditeljev.

V. V.